

La toponímia de Sitges entre la semàntica i les anècdotes

He pensat que per parlar de toponímia de Sitges, més que fer consideracions de tipus general sobre la toponímia local, que no crec que tingui característiques diferents de la dels municipis veïns o de la dels altres municipis dels Països Catalans, seria millor comentar alguns dels seus topònims, interessants bé per les seves peculiaritats lingüístiques bé pel seu caràcter anecdòtic. Parlaré, doncs, com diu el títol, de topònims d'interès semàntic i de topònims d'origen curiós.

ENTRE LA SEMÀNTICA...

El pou Vedre

Un topònim sitgetà, antic en el temps i arcaic en la forma, que tothom feia servir a Sitges fins al primer quart del segle xx, és el del *pou Vedre*. Que jo sàpiga, tret que hagi originat també el nom de l'illot eivissenc *des Vedrà* —un topònim d'etimologia incerta—, aquest arcaisme de *vedre* només s'ha conservat als Països Catalans a Sitges i a *Morvedre*, nom tradicional de *Sagunt*. Fora dels Països Catalans el podem trobar a *Pontevedra*.

Vedre procedeix de *vetere*, adjectiu que en llatí vulgar va ser arraconat per la forma, més afectuosa, de *vetulu*, 'vellet', de la qual ve el nostre adjectiu *vell* (DECLC, ix, p. 85, l. 30b). *Vedre* significa, doncs, 'vell', i en el cas de Sitges és el nom d'un pou que hi havia a la banda oest del poble i que era considerat el seu pou vell. Fins i tot, en alguns casos, a la documentació se l'anomena així, en català, el «pou Vell» (*Voz* (8 abril 1894), p. 2). En contraposició amb aquest pou, l'altre pou important, el de la banda de llevant, era el pou *Nou*, al qual s'arribava pel carrer *de l'Aigua*,

nom de significat obvi. El pou *Vedre* era a l'actual plaça *d'Espanya*, gairebé exactament a sota de la font que s'hi ha posat no fa gaires anys.

Lamentablement, aquesta relíquia filològica, de caràcter gairebé únic, tan digna de ser conservada, s'ha perdut i només la recorden algunes poques persones velles: el 29 de juny de 1911, a petició d'un veí, la plaça *del Pou Vedre* es va convertir en plaça *d'Espanya* (*Eco* (2 juliol 1911), p. 3; *Baluard* (9 juliol 1911), p. 3), nom que, a més, duplicava el d'un carrer que hi ha al costat. Diversos intents de fer que la plaça torni a dir-se *del Pou Vedre* no han tingut èxit.

La Madriguera

La *Madriguera* és el nom d'una gran part del pla de Sitges, entenen per aquest pla les terres que es poden veure des de dalt del campanar de la parròquia. Malgrat la seva aparença, *madriguera* no és un castellanisme, és un nom ben català, que consta ja en el segle x en cartularis com el de Sant Cugat del Vallès («in terminio Olerdula, a Vitrano, ad ipsa Madrigera», document del 976 a CSCV, núm. 114; «quod est ad ipsa Madrigera», document del 981 a CSCV, núm. 136) o el de la catedral de Vic («pugo que vocant Madrigaria», document del 955 a DCV, núm. 285).

Coromines, que passa de puntetes pel seu significat, diu que una *madriguera* és la 'matriu de la femella' o un 'cau de conills' (DECLC, v, p. 478, l. 5a) i ho argumenta amb el *Thesaurus verborum* de Pere Torra del 1640 i diversos testimonis orals actuals de la Ribagorça. Penso que Coromines s'equivoca o, millor, que la seva interpretació no és prou completa. No crec que amb les fonts que ell esmenta es pugui justificar que en el segle x *madriguera* tingués el significat de 'cau de conills'. Els testimonis adduïts són dels segles xvi i xvii, o més tard, quan el català ja estava relativament castellanitzat.

Penso que per a aclarir què volia dir antigament *madriguera* cal recórrer al significat de la paraula llatina *matricaria*, de la qual procedeix *madriguera* per la sonorització de la *t* i de la *c* (*matricaria* > *madriguera*). L'adjectiu llatí *matricarius* i el seu sinònim *matricalis*, fan referència a la 'matriu' femenina però també a l'herba *matricalis*, de nom científic *Matricaria chamomilla*, la coneguda *camamilla*. De la camamilla se'n deia *herba matricalis* perquè se li atribuïen virtuts curatives contra els dolors de la matriu i les irregularitats de la menstruació.

Crec, doncs, encara que avui s'hagi perdut, que la camamilla ha tingut històricament en català el doble nom de *madriguera* i de *camamilla*. *Camamilla* per la seva aparença de poma —del grec χαμάμηλον, 'poma de terra' (DECLC, II, p. 450, l. 32a)— i *madriguera* pels seus efectes curatius. Si no fos així el català seria una excepció en el conjunt de les llengües romàniques occidentals, en les quals la camamilla ha tingut o té una doble denominació: en italià *matricaria* i *camomilla*, en occità *matricaria* i *camomilha*, en francès *matricaire* i *camomille*, en castellà

matricaria i *camomila* i en galaicoportuguès *matricaria* i *camomila*. Igual degué passar en català antic, i encara que avui la variant *madriguera* ha desaparegut de la parla comuna, s'ha conservat, com passa sovint, en la toponímia. En resum, la *Madriguera* sitgetana degué ser un lloc abundant en camamilla.

Peracoixes

Parlem de *Peracoixes*. Anant de Barcelona a Sitges, just passat el poblat de Garraf, s'aixeca, ran de mar, una gran massa de roques, un turó mig destrossat per l'activitat d'una pedrera avui ja clausurada, conegut com la *Falconera*. De falcons no n'hi ha, però el nom indica que antigament hi feien niu en abundància. El topònim sitgetà *Falconera* consta des del segle XII, encara que no aplicat a aquest turó, sinó al coll que hi ha al costat. I és en el mateix document que parla del coll de la *Falconera* on apareix el topònim *Peracoixa*, concretament, *el gorg de Peracoixa*: «ab occidente in collo de Falconera et in gurgite de Peracoces» (document del 1163 a AASB, núm. 366). Aquest gorg «de Peracoces» és a l'angle que fa el torrent de la *Falconera* quan baixa de la muntanya i es troba amb la gran paret de roca que l'obliga a fer un tomb de 90° per a poder seguir el seu camí.

Com que el nom *Peracoces* no és transparent, ha estat interpretat de diferents maneres, fins i tot com si fos un nom de persona, com si es tractés d'un tal Pere Coixes. El sentit de la primera meitat d'aquesta paraula és prou clar: correspon a la forma toponímica de *pedra*, present a tants noms de lloc, *Peramola*, *Peratallada*, *Capdepera*, *Matadepera*, etc. Pel que fa a la segona meitat de la paraula, és a dir *coces*, crec que procedeix de la paraula llatina *calce* —acusatiu de *calx*—, la 'calç'. Com ha passat en altres paraules, per exemple *alfàbrega* > *aufabrega*, la síl·laba *al* de *calce* va canviar a *au*: *calce* > *cauce*. I *cauce* va passar a *coce* pel canvi de *au* en *o*, com el que hi va haver en *aur* (forma medieval) > *or*.

El mot evolucionà, doncs, així, *calce* > *cauce* > *coce*, paraula aquesta última que correspon al «coces» del document i al *coixes* de l'actualitat. Coromines esmenta diverses paraules que testimonien algun dels moments d'aquest procés evolutiu. Per exemple el mot *calce*, amb el significat de 'desert calcarí' (DECLC, II, p. 412, l. 29b), i també *cauce* (DECLC, II, p. 412, l. 34b) i la *pedra de cauç*, que és una 'pedra calcària' (DECLC, II, p. 412, l. 2a). Per tant, sembla clar que el significat del gorg de *Peracoixes* és el de 'gorg de pedra calcària', mena de material del qual està fet bàsicament el massís de Garraf.

I aquí veiem una possibilitat toponímica interessant. Ens podem preguntar si el gorg de *Peracoixa* té aquest nom perquè passa per un llit de roca calcària o bé el té perquè és al costat de la ingent roca que avui anomenem *Falconera*. I, acceptant aquesta segona possibilitat, *Peracoixes*, és a dir 'pedra de calç', podria ser el nom antic del gran turó rocós, avui dit la *Falconera*. De fet, en el primer document on

surt el nom de *Falconera*, la Falconera no és, com avui, el turó sinó el coll que hi ha al seu costat, el «collo de Falconera».

Calafor

Un altre topònim interessant semànticament és el de *Calafor*. Correspon a un antic entrant de mar, estret i allargat, on desguassa un fondo que antigament era el límit oriental del terme de Sitges abans que en el segle XIV incorporés Campdàsens i en el XV Garraf. Sembla que aquest nom no tingui cap problema d'interpretació: un entrant del mar en la costa és una *cala*, i aquesta cala ha rebut el nom de *Forn*, és, per tant, la cala Forn.

Però aquesta afirmació no és tan clara. De quina mena de forn es pot tractar? Sembla que hagi de ser un forn de calç, com altres n'hi ha a la comarca, però a Calafor no hi ha rastre ni d'extraccions de roca calcària ni de cap forn per a transformar-la, quan no costa gaire trobar-ne molts altres arreu del massís. Una altra possibilitat semàntica seria que *forn* volgués dir 'cova', que és un dels sentits que li dona Coromines (DECLC, IV, p. 131, l. 45a), per exemple en el topònim pirinenc *Comaloforno* (DECLC, IV, p. 131, l. 51a). Però a Calafor tampoc no hi ha cap cova.

Un fet important per a entendre el significat del *Calafor* sitgetà és que a Sitges aquesta paraula es pronuncia, de manera inequívoca i sense excepcions, com una sola paraula. Mai no és «la cala Forn», sempre és «Calafor». Només ho contradueixen alguns textos escrits, cosa que és fàcil interpretar com a casos d'ultracorrecció. Acceptant, doncs, la pronúncia popular i pensant que *Calafor* és un *calafor* o una *calafor*, hi ha una altra possibilitat interpretativa. En el lèxic comú hi ha el mot *coforna*, definit com un 'espai estret, incòmode, fosc'. A Sitges aquesta paraula es pronuncia amb una *o*, «coforna», i es fa servir per a anomenar unes construccions que hi ha en algunes raconades del massís de Garraf, una mena de coves artificials, probablement antics pous de glaç. I, com a sinònim de *coforna* degué existir antigament el substantiu *calafor*. Coromines cita textos de Ruyra i Sagarra amb l'adjectiu *encalaforat* (DECLC, IV, p. 132, l. 9b i s.), que vol dir 'amagat, posat en un lloc profund', i esmenta el topònim *Calafor*, a Cabdella, al Pallars. I si existeix el verb *encalaforar*, ha d'existir també el substantiu *calafor* o *calafor*, bé com a arrel del verb bé com a derivat postverbal.

Una *calafor* és, doncs, un sinònim de *coforna*, un 'lloc estret i fondo'. Fins i tot en el segle XVI hi ha un text en què l'avui Calafor sitgetà és anomenat així: «loco voccato la coma de Calafor» (ms. 1536, p. 41 v). Si suprimíssim la via del tren que el migparteix i l'ha omplert de terra, el Calafor de Sitges seria clarament una entrada de mar llarga i estreta. Fora de Sitges hi ha un altre *Calafor* a la localitat costanera de l'Ametlla de Mar, al Baix Ebre. I encara que allà grafien el topò-

nim com si fossin dues paraules, per la descripció que en fan les guies excursionistes i tal com es pot veure clarament per la fotografia aèria, també és un entrant de mar estret i profund, un *calafor*.

La punta Farrosa

Un quilòmetre a llevant de Calafor hi ha la punta Farrosa, que és el lloc de la costa sitgetana que penetra més dins del mar i a les altures de la qual hi ha l'ermita de la Trinitat. Com *Calafor*, aquest topònim és falsament transparent. Sembla que vingui de *ferrós*, derivat de *ferro*, i que quan diem *punta Ferrosa* volem dir *punta Fèrria*. Però, quina relació hi pot haver entre aquesta punta i el ferro? En un Garraf format exclusivament per materials sedimentaris calcaris, no hi pot haver mineral de ferro. I si la paraula *Farrosa* fa referència al color, el ferro és més aviat fosc, o vermellós si està oxidat, i les roques de la punta Farrosa són, com la majoria de roques calcàries, blanques o blanquinoses. Tampoc no hi ha notícia de cap relació d'aquesta punta amb algun element o parament artificial de ferro afegit.

El nom de la punta *Farrosa* el trobem escrit per primera vegada a finals del segle XIV, en el document de fundació de l'ermita de la Trinitat («tota la serra de la Ferrosa», document del 1375, Arxiu Històric de Sitges), i ja aleshores la seva forma era com avui, la de *Ferrosa*, amb *e*. A part d'aquest text, cap altre ens dóna informació de possibles versions anteriors del topònim, però sortosament, a la comarca del Solsonès —encara que antigament formava part de la Segarra—, hi ha el poble de Vallferrosa, i d'aquest topònim sí que s'han conservat, del 1052 al 1561, una vintena de variants antigues (Turull, 1991, p. 489; veg. també *Onomasticon*, VII, p. 42) que il·lustren l'evolució de la paraula.

La primera forma documentada de *Vallferrosa* és la de *Vall Fragosa*, és a dir 'abrupta, difícil de passar'. Els canvis successius de la paraula des de *fragosa* a *ferrosa* són: *fragosa* > *fraosa* > *farosa* > *ferrosa*. El primer d'ells, és a dir la pèrdua de la *g* intervocàlica (*fragosa* > *fraosa*), és el que veiem en altres casos com *fragu* > *frau* o *Magone* > *Maó*. El pas de *fraosa* a *farosa* és el resultat d'una metàtesi com la que hi ha entre *frument* i *forment*. I finalment el canvi de *farosa* amb *a* i *r* monovibrant a *ferrosa*, amb *e* i *r* multivibrant, ha hagut de ser el resultat d'una interpretació popular: era més fàcil d'entendre la paraula *ferrós* o *ferrosa* que no la paraula *farós* o *farosa*.

La punta *Farrosa* no té, doncs, cap relació amb el ferro, es tracta d'una punta aspra, escarpada, rocosa, que són adjectius que la descriuen amb tota exactitud. I cal afegir que si aquesta explicació etimològica és encertada, la grafia del topònim ha de ser la de punta *Farrosa* i no la de punta *Ferrosa*.

Correlons

A tot el Penedès, i per tant també a Sitges, es fan servir dues paraules sinònimes per a designar un carrer curt i estret, la paraula *carreró*, diminutiu de carrer, i la paraula *correló*. Es podria pensar que *correló* és un vulgarisme, però és al DIEC i per tant forma part ja de la llengua literària. Quina relació hi ha entre *carreró* i *correló*? La segona paraula procedeix clarament de la primera per dos canvis fonètics tan normals com són les dissimilacions. En primer lloc, en la paraula *carreró* concorren dos sons iguals pròxims, les dues vocals neutres amb què es pronuncien la *a* de la primera síl·laba i la *e* de la segona. Això va fer que la *a* es dissimilés en *o*, i que *carreró* passés a ser un *correró*. Hi ha un testimoni d'aquest pas en un escrit sitgetà de finals del segle XIX («[...] en l'espai que restava fins al correró [de la Rectoria]», Llopis, 1891, p. 105).

Quedaven però encara com a sons pròxims iguals les dues *r*, i es va produir una nova dissimilació: la segona d'elles es va convertir en *l* i *correró* va passar a ser *correló*. És la mateixa dissimilació que ha fet que la forma literària *carrerada* hagi passat a *carrelada* en la parla vulgar («la *carrelada* para comunicar Terramar con el Autódromo», *Eco* (1 octubre 1922), p. 3). Ara bé, comparant la paraula *carreró* amb el seu resultat final, *correló*, han canviat la *a*, que ha passat a *o*, i la segona *r*, que ha passat a *l*, però la *e* no ha sofert cap canvi, i per tant s'ha de seguir escrivint *e*. Conclusió, la grafia adequada de la paraula que comentem és *correló*.

Cal dir-ho perquè tant el diccionari Alcover-Moll com el DIEC escriuen *corraló*, amb *a*. Cert que l'Alcover-Moll (DCVB, III, p. 573) distingeix entre el significat de 'corral petit' i el de 'carrer curt i estret', però els inclou tots dos en una mateixa entrada, la de *corraló* grafiat amb *a*. I en el DIEC hi ha la paraula *corraló* amb *a*, que remet a l'entrada *atzucac*. Crec que la Comissió Lexicogràfica de l'Institut d'Estudis Catalans s'hauria de plantejar modificar aquesta grafia que no correspon a la seva etimologia.

...I LES ANÈCDOTES

Però la toponímia no està governada només per etimologies i lleis fonètiques. Molt sovint en la formació de topònims hi ha un component arbitrari que ens ofereix una bona quantitat d'anècdotes i fets curiosos. En la toponímia sitgetana n'hi ha també exemples.

El carrer del Pecat

Una de les denominacions més populars i conegudes pels forasters i que més poca gràcia fa als sitgetans, és la de *carrer del Pecat*. No es tracta de cap denomina-

ció oficial —encara que els comerciants de la zona intentin, equivocadament, fer-ne promoció. El carrer dit *del Pecat* és oficialment el carrer *del Primer de Maig de 1838*, i generalment es considera també carrer del Pecat la seva prolongació, el carrer del Marquès de Mont-roig. El motiu de la popularitat del carrer *del Pecat* són les connotacions morboses del nom. Els forasters pensen que deu ser una mena de barri «Xino», o Xinès, i hi van a veure la mena de pecats que s’hi fan. Però els pecats del carrer del Pecat no són diferents dels pecats que es fan als altres carrers del poble. I és que, malgrat les aparences, en l’origen del nom no hi va haver res de pecaminós.

Sembla que el seu creador va ser Miquel Utrillo fill. Segons ell, la primera vegada que es va pronunciar aquest nom va ser en una calorosa nit d’estiu en què ell i uns quants amics feien gresca en una de les taules que un bar havia parat al carrer. Els veïns es van queixar, van venir els municipals i els van amenaçar perquè pares-sin de fer enrenou. I Miquel Utrillo diu que els va dir: «Però quin pecat estem fent nosaltres, només ens estem divertint» (*Eco* (10 febrer 1979), p. 8). Aquest va ser el «pecat» que va donar nom al carrer. Miquel Utrillo, que quan començava un tema hi insistia constantment, va seguir dient-ne *carrer del Pecat*, i va aconseguir que el nom es fes popular. Sembla que l’Utrillo tenia certa traça en això d’inventar noms perquè també se li atribueix el renom de *Butanito* aplicat al cronista esportiu radiofònic José M. García, renom que ha tingut força èxit i que es pot trobar fins i tot en els mitjans de comunicació i a Internet.

El carrer del Dos de Maig

En el mateix nom oficial del carrer *del Pecat*, el *del Primer de Maig*, hi ha també una anècdota. Avui, com ja he dit, el seu nom complet és el de *carrer del Primer de Maig de 1838*, que és la data en què els sitgetans van rebutjar, més o menys en el lloc on aquest carrer arriba a la platja, un escamot carlí de la partida d’en Pitxot que volia entrar a robar a la vila. Per això, quan, cap a la segona meitat del segle XIX, es va obrir el carrer se li va donar el nom de *carrer del Primer de Maig*. El nom va continuar, sense problemes ni discussions, fins a l’any 1939, però acabada la Guerra Civil, en plena febre d’eliminació de noms antiespanyols o de connotacions progressistes, algun regidor va entendre, amb una manifestació de crassa ignorància, que aquell «Primer de Maig» es referia al dia de les reivindicacions obreres, reivindicacions que ja no serien necessàries en la nova Espanya, i va proposar eliminar el nom de *Primer de Maig*, que podria molestar les persones benpensants. De manera que aquell *Primer de Maig*, tan sitgetà, va cedir el seu lloc a una data important per al patriotisme estatal, la del *Dos de Mayo*, dia de l’alçament de Madrid contra els francesos l’any 1808. I el carrer va ser carrer *del Dos de Mayo* fins a l’any 1979, en què se li va tornar el nom primitiu de *Primer de Maig* afegint-

hi, perquè no es repetís aquell episodi d'ignorància històrica, l'any, el 1838. Per això ara és carrer *del Primer de Maig de 1838*.

El carrer de Muntaner

En la part antiga de Sitges no hi ha gaires carrers dedicats a escriptors catalans. Hi ha el carrer *d'Àngel Guimerà* i des de 1902 hi hagué el carrer *de Jacint Verdaguer*, que va ser suprimit el 1939, si bé fa uns anys ha tornat al nomenclàtor sitgetà per designar un carreró petit i ridícul, indigne de tan alt poeta. Fora d'aquests dos noms no n'hi ha cap més. Per això sorprèn trobar un carrer dedicat a *Ramon Muntaner*. I es tracta d'un carrer de certa categoria, perquè és el d'entrada a la part oest del nucli urbà. Per què, doncs, la dedicació d'aquest carrer a l'autor de la tercera gran crònica?

El carrer *de Muntaner* va néixer dels desigs de fer diners del senyor dit Bonaventura Montané i Carbonell. Aquest senyor es deia Montané, amb *o* i sense *r*. Bonaventura Montané tenia una sinya, que és com s'anomenen a Sitges i a la comarca els camps regats dedicats al conreu de productes hortícoles, i l'any 1926 va proposar a l'Ajuntament obrir-hi un carrer, vendre les parcelles adjacents i fer-hi cases. I també va demanar que el nou carrer portés el seu nom (*Eco* (21 març 1926), p. 2).

Se li va donar el permís d'obres, el carrer es va obrir, es va anar poblant i va arribar el moment de posar-hi els rètols que n'indicaven el nom. I quan Bonaventura Montané hi va anar, va tenir el disgust de veure que el seu nom no estava ben escrit, que les plaques deien *Muntaner*, amb *u* i amb *r*, i no *Montané* amb *o* i sense *r*. Bonaventura Montané es va queixar a l'Ajuntament i l'Ajuntament li va respondre literalment, segons consta a les actes del ple municipal corresponent, que amb el nom donat al carrer no es pretenia homenatjar-lo a ell, sinó «que se quiso indubablemente honrar al gran historiador de Cataluña don Ramon Muntaner» (*Eco* (26 maig 1929), p. 2). No ha quedat clar si l'Ajuntament va donar aquesta resposta per estalviar-se unes plaques noves, o si, en ple temps de la dictadura de Primo de Rivera, volia passar comptes amb Bonaventura Montané, catalanista i del Prado.

L'Estàtua

Anant pel passeig Marítim, que uneix la vila amb Terramar, més o menys a la meitat del recorregut, hi ha un monument, no excessivament vistós, dedicat a Gaietà Benaprès. És una torre, coronada per una pedra i una planta, amb una placa de bronze de l'escultor Enric Casanoves en què hi ha una figura femenina alada que escampa flors i la inscripció «Sitges al Doctor Benaprès 1848-1907». El

doctor Gaietà Benaprès va ser un metge sitgetà, molt estimat, promotor de múltiples iniciatives a favor de la salut dels vilatans i de la dels sitgetans que emigraven a Amèrica, i que els anys 1902 i 1903 fou alcalde de la població. El monument va ser dissenyat per Miquel Utrillo. Inicialment es va fer de manera bastant matussera amb pedres poc escairades i, quan posteriorment es va obrir el passeig Marítim, va ser refet per l'arquitecte Martino amb pedres més regulars, de manera que va guanyar molt en estètica.

Què té d'especial, toponímicament parlant, aquest monument? Doncs que malgrat no haver-hi hagut mai cap estàtua, tothom el coneix per «l'Estàtua». La primera vegada que ho vaig sentir vaig pensar que n'hi havia hagut alguna i que amb el temps havia desaparegut. Doncs no, no n'hi ha hagut mai cap, només la placa de bronze que he esmentat. Cal, doncs, entendre que en aquest cas concret la paraula *estàtua* s'ha usat com a sinònim de *monument*. Aquesta denominació, a part de ser curiosa, crec que hauria de servir de lliçó contra la temptació de fer interpretacions amb dades insuficients i amb poc fonament sobre el significat d'alguns topònims. No és correcte fer suposicions arriscades i sense base. Hi ha noms de lloc que tenen un origen arbitrari i les explicacions, potser molt lògiques, que es poden donar del seu significat corren el risc de ser errònies malgrat l'autoritat de qui les pugui fer.

El Xiringuito

La toponímia incorpora tota mena de paraules, siguin de la llengua pròpia o d'altres. Aquest és el cas del *Xiringuito*, nom, mig castellà mig català, d'un bar de Sitges que hi ha al passeig de la Ribera, o a «Baix-a-mar», com diuen els sitgetans. Així, *Baix-a-mar*, amb una sola paraula, un sintagma lexicalitzat que s'usa per a indicar la façana marítima de la vila. En una de les parets del Xiringuito, hi ha pintada amb lletres grosses l'afirmació «El primer Xiringuito». I així s'ha anat estenent la idea que aquesta paraula, usada per a designar construccions poc consistents, dedicades generalment a bars o a restaurants, es va inventar a Sitges. Sembla abonar-ho un text en ceràmica que hi ha en una de les parets de l'establiment, que diu que César González Ruano, escriptor que va passar una part dels anys quaranta a Sitges, «bautizó este local con el nombre de Chiringuito, expresión que se popularizó en el resto de España a partir de entonces». Es diu, doncs, que el qualificatiu de *xiringuito* va néixer a Sitges i que des d'aquí va passar a tot l'Estat.

Però això no és cert. En primer lloc, *chiringuito* és una paraula cubana que sembla que indica una tassa curta de cafè. Però, a més, la seva aplicació a bars i edificacions de platja no es va fer per primera vegada a Sitges. Repassant la premsa de preguerra, especialment *La Vanguardia*, disponible fàcilment a través d'Internet, es pot comprovar que ja hi va haver abans del de Sitges altres bars dits Xi-

ringuito. I un d'especialment famós: un Xiringuito que hi havia al port de Barcelona en els anys vint i trenta que surt sovint al diari perquè hi va haver diversos atracaments i algun assassinat.

El carrer de les Sis Pessetes

Acabaré amb algunes mostres de la ironia popular que sovint crea denominacions enginyoses. Ha passat i passa arreu i també a Sitges. Tenim, per exemple, el carrer *de les Sis Pessetes*. Es tracta del carrer de les Parellades, un dels importants del poble. El nom de *Sis Pessetes* li ve del fet d'haver-hi dues cases dites *cal Duro* i *can Pela*. Els Duro són la família Pasqual, que viu al número 54, i els Pela la família Torralbes, que viu al número 63.

El carrer del Sometent

Un altre cas semblant és el del carrer *de l'Illa de Cuba*, testimoni de l'amor dels sitgetans per l'illa caribenya, que, com digué *L'Eco* en certa ocasió, «los habitantes de Sitges consideran como una prolongación natural de su término municipal». El nom de *Illa de Cuba* se li va donar l'any 1897, quan els cubans patien els estralls de la guerra amb què Cuba va aconseguir la independència.

Doncs bé, els sitgetans han tingut també un altre nom per a aquest carrer. N'han dit el carrer *del Sometent*. Això no es deu, com podria semblar, al fet que hi hagués la seu local d'aquesta institució, sinó perquè hi vivien tres persones que es deien Pau de nom de fonts: en Pau Anguela, en Pau dels Nassos i en Pau Barraitg, aquest últim alcalde de Sitges en temps de la dictadura de Primo de Rivera. I quina relació hi ha entre aquests tres Paus i el sometent? Doncs que el nom d'aquests tres ciutadans escenifica el conegut lema del sometent: «Pau, pau i sempre pau». Avui, quan els renoms familiars es van perdre arreu, encara es conserven força vius dins del cercle, cada vegada més reduït, dels sitgetans que podríem anomenar «de tota la vida», el nucli autòcton del poble, que els ha estat fent servir des de temps immemorial.

* * *

Acabaré. No crec que calgui ponderar a persones enteses en les diferents especialitats lingüístiques la importància de la toponímia per a la història de la llengua, però potser sí que és bo recordar-ho amb unes paraules de mossèn Antoni M. Alcover referents a un sitgetà, Antoni Torres i Tomàs, que l'any 1910 li va enviar una llista de noms de lloc de Sitges que, en paraules del mossèn, eren «notables per llur autenticitat i legitimitat i perquè ja no s'usen gens en el llenguatge corrent».

Mossèn Alcover exhortava apassionadament tots els catalanoparlants a fer el mateix que Antoni Torres i els deia: «¿I ara, no us agafarà enveja de En Torres i Tomàs de Sitges? ¿Per què no us animau a pendre llum d'ell? ¿Feys-ho per Déu i per Catalunya! ¿Com no hu veus qu'aquets noms inclouen tresors de la nostra llengua ben volguda, axò és, milenars de paraules primitives i derivades que ja només es conserven en tals noms de lloc i de casa? ¿Hala, idò, sí, posau fil a l'agulla! ¿De pressa! ¿Fora son! ¿Deixau el dormir i el badar per a quant siga l'hora!» (BDLC, vi, núm. 11 (1910), p. 164 i s.).

IGNASI Mª MUNTANER
Grup d'Estudis Sitgetans
Societat d'Onomàstica

FONTS CITADES

- AASB ALTURO I PERUCHO, Jesús. *L'arxiu antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200: (Aproximació històrico-lingüística)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1985. 3 v.
- Baluard *Baluart/Baluard de Sitges* [Sitges] (1901-1936). [Publicació setmanal]
- BDLC *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* [Palma de Mallorca] (1902-1935).
- CSCV RIUS SERRA, José. *Cartulario de Sant Cugat del Vallés*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1945-1947. 3 v.
- DCV JUNYENT I SUBIRÀ, Eduard; ORDEIG I MATA, Ramon. *Diplomatari de la catedral de Vic*. Vic: Patronat d'Estudis Ausonencs, 1980-2007.
- DCVB ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Moll, 1959-1968. 10 v.
- DECLC COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial: La Caixa, 1984-1991. 10 v.
- DIEC INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana: Edicions 62: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Palma de Mallorca: Moll; València: Edicions 3 i 4, 1995.
- Eco *El/L'Eco de Sitges* [Sitges] (1886-). [Publicació setmanal]
- Llopis, 1891 LLOPIS I BOFILL, Joan. *Ensaig històrich sobre la vila de Sitges*. Barcelona: Hormiga de Oro, 1891. [Reedició facsímil, Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans, 1977]
- Ms. 1536 *Capibrevium de censibus, decimis, redditibus et aliis iuribus, quos, quas et que Pia Pauperum Eleemosina Ecclesie Barcinone habet et recipit in vila et territorio de Citgiis*. Arxiu de la Catedral de Barcelona.
- Onomasticon COROMINES, Joan. *Onomasticon Cataloniae*. Barcelona: Curial: La Caixa, 1989-1997. 8 v.
- Turull, 1991 TURULL, Albert. *Els topònims de la Segarra*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1991.
- Voz *La Voz de Sitges / La Veu de Sitges* [Sitges] (1894-1898). [Publicació setmanal]